

YURIDIK SHAXSLARDAN OLINADIGAN FOYDA SOLIG'I VA KORXONA FAOLIYATINI SUG'URTALASHNING DAROMADGA TA'SIRI

**Tayyorladi: Ibrohimov Muhammadaziz
va Tursunov Abdug'ofor**

Kirish

Bozor iqtisodiyotining asosiy elementlaridan biri bo'lgan soliq tizimi davlat byudjeti shakllanishining muhim manbaidir. Ayniqsa, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i mamlakat moliyaviy barqarorligini ta'minlash, infratuzilma va ijtimoiy sohalarni moliyalashtirishda katta ahamiyatga ega. Ushbu maqolada foyda solig'ining mohiyati, uning yuridik shaxslar uchun ahamiyati, hisob-kitob tartibi va xalqaro tajriba asosida soliq yuki muhokama qilinadi. amlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida yuridik shaxslarning faoliyati muhim rol o'ynaydi. Ularning daromadlari va ushbu daromaddan davlatga to'lanadigan soliqlar mamlakat byudjetining asosiy manbalaridan biridir. Jumladan, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i davlat moliyaviy siyosatining ajralmas qismi sanaladi. Shu bilan birga, korxona faoliyatini sug'urtalash korxonani turli xavflardan himoya qilish vositasi sifatida, ularning daromad barqarorligini ta'minlashda muhim o'rin egallaydi.

Ushbu maqolada yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i va korxona faoliyatini sug'urtalashning korxona daromadiga ta'siri tahlil qilinadi. Misollar, statistik ma'lumotlar va grafiklardan foydalanilgan holda mavzuning amaliy ahamiyati ochib beriladi.

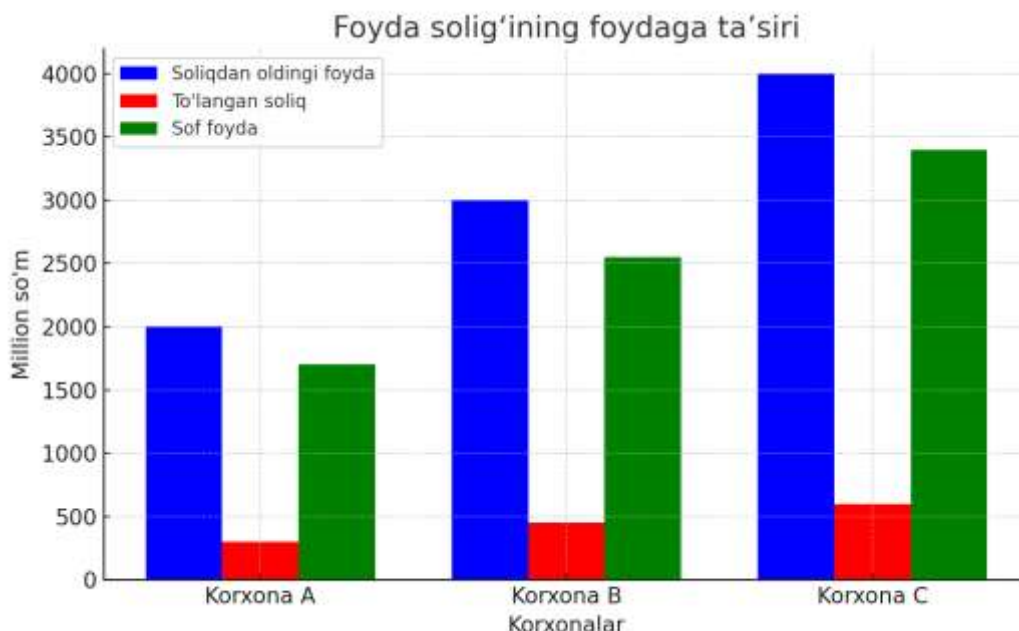
Foyda solig'ining iqtisodiy mohiyati

Foyda solig'i – bu yuridik shaxslar tomonidan olingan sof moliyaviy foydadan davlatga to'lanadigan majburiy to'lovdir. U korxonalarning iqtisodiy faoliyati natijalariga asoslanadi. Foyda solig'ining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- Davlat byudjetini shakllantirishga hissa qo'shish;
- Tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy javobgarligini oshirish;

- Bozor ishtirokchilarining raqobatbardoshligini tartibga solish;
- Investitsiyalarni rag‘batlantirish yoki cheklash vositasi sifatida xizmat qilish.

1. Foyda solig‘i ta‘sirini ko‘rsatuvchi diagramma

1-rasm. Foyda solig‘ining sof foydaga ta‘siri (Korxona A, B, va C misolida).

Foyda solig‘ining korxonalar daromadiga ta‘siri: iqtisodiy muhokama

Yuqoridagi diagramma uchta turli korxona – **Korxona A**, **Korxona B** va **Korxona C** – faoliyati misolida foyda solig‘ining ularning sof daromadiga qanday ta‘sir ko‘rsatishini aks ettiradi. Grafikda har bir korxona uchun **solliqdan oldingi foyda**, **to‘langan soliq** va **sof foyda** ko‘rsatkichlari keltirilgan. Birinchi navbatda shuni ta‘kidlash kerakki, uchala korxona uchun ham soliqdan oldingi foyda va sof foyda o‘rtasidagi farq deyarli **15 foiz** atrofida. Bu esa soliqqa tortish darajasi nisbatan barqaror ekanligini ko‘rsatadi. **Korxona A** misolida, 2000 million so‘mlik yalpi foydadan atigi 300 million so‘m soliq to‘langan bo‘lib, sof foyda 1700 million so‘mni tashkil qilmoqda. Bu nisbatan kichik hajmdagi korxonalar uchun soliq yukining unchalik katta emasligini anglatadi. Shu bilan birga, bu ko‘rsatkich kichik korxonalar uchun rag‘batlantiruvchi soliq siyosati mavjud bo‘lishi mumkinligidan darak beradi. **Korxona B** va **Korxona C** esa yirikroq korxonalar bo‘lib, ular mos ravishda 3000 va 4000 million so‘m daromad ko‘rsatgan. Soliq miqdorlari ham oshgan, biroq ular ham taxminan 15 foiz atrofida qolmoqda (450 va 600 million so‘m).

Demak, yirik korxonalar ko‘proq daromad olganiga qaramasdan, ularga qo‘llanilayotgan soliqqa tortish darajasi progressiv emas, ya’ni foiz stavkasi bir xil. Bu holat iqtisodiy nuqtayi nazardan **soliqqa tortish tizimining nisbatan neytral** ekanligidan dalolat beradi. Ya’ni, soliq stavkasi barcha korxonalar uchun barqaror bo‘lib, bu esa ularning investitsiya qilish va kengayish istaklariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, Korxona C misolida soliq to‘lovlariga qaramay, 3400 million so‘mlik sof foyda saqlanib qolayotgani bu korxonaga yuqori darajada reinvestitsiya imkonini beradi. Shu boisdan, mazkur grafikdan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, amaldagi foyda solig‘i stavkalari korxonalarning moliyaviy holatiga keskin salbiy ta’sir ko‘rsatmaydi, aksincha ular uchun ma’lum darajada **barqaror moliyaviy muhitni** ta’minlamoqda. Biroq, uzoq muddatda iqtisodiy tenglik va byudjet daromadlarini oshirish uchun progressiv soliq tizimi yoki differensial yondashuvlar haqida ham o‘ylab ko‘rish mumkin.

Korxona faoliyatini sug‘urtalash.

2-rasm. Sug‘urtalangan va sug‘urtalanmagan holatlarda korxonaning ko‘rgan zarari.

Sug‘urta — korxona faoliyatini turli xavf-xatarlardan himoya qilish uchun mo‘ljallangan moliyaviy mexanizm. Korxonalar quyidagi sug‘urta turlaridan foydalanadilar:

- Mol-mulk sug‘urtasi

- Ishchilar hayoti va sog‘lig‘i
- Majburiy va ixtiyoriy tibbiy sug‘urta
- Fuqarolik javobgarligi sug‘urtasi

Sug‘urtaning daromadga ta’siri. Sug‘urtaga ajratiladigan mablag‘ xarajatlar tarkibiga kiritiladi, bu esa solinadigan sof foydani kamaytiradi. Lekin, bu xarajat xavf yuzaga kelganida ko‘proq zarar ko‘rmaslikka xizmat qiladi. Ya’ni, qisqa muddatda xarajat sifatida ko‘rinsa-da, uzoq muddatda foydani saqlab qolishda yordam beradi. Real misol: "O‘zbekneftgaz" "O‘zbekneftgaz" AJ yirik ishlab chiqarish korxonasi sifatida o‘z infratuzilmasini va uskunalari sug‘urtalagan. 2023-yilda texnik nosozlik sababli 1,2 milliard so‘mlik zarar yuzaga kelgan. Sug‘urta kompaniyasi bu zararlarni to‘liq qoplagan. Agar sug‘urta bo‘lmaganida, bu zarar korxonaning sof foydasini kamaytirgan bo‘lardi. M1. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i

Foyda solig‘ining mazmuni va huquqiy asoslari Foyda solig‘i — yuridik shaxsning sof daromadidan olinadigan majburiy to‘lov bo‘lib, u davlat byudjeti uchun muhim manba hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga muvofiq, yuridik shaxslar yillik sof foydalaridan belgilangan stavkada soliq to‘laydi. 2024-yil holatiga ko‘ra, O‘zbekistonda yuridik shaxslar uchun foyda solig‘i stavkasi quyidagicha: - Umumiy stavka: 15% - Banklar va sug‘urta tashkilotlari uchun: 20% Foyda solig‘i to‘g‘ridan-to‘g‘ri korxonaning sof foydasiga ta’sir qiladi. Masalan, korxona yillik daromadi 10 milliard so‘m bo‘lsa, xarajatlar 7 milliard so‘mni tashkil etsa, sof foyda 3 milliard so‘m bo‘ladi. Agar foyda solig‘i stavkasi 15% bo‘lsa: $3\,000\,000\,000\text{ so‘m} \times 15\% = 450\,000\,000\text{ so‘m}$ Demak, davlat byudjetiga 450 million so‘m soliq to‘lanadi va korxonaning sof foydasi 2 milliard 550 million so‘mni tashkil etadi. Real hayotdan misol: "UzAuto Motors" "UzAuto Motors" AJ 2023-yilda 2,1 trillion so‘m sof foyda ko‘rsatkichiga ega bo‘lgan. Kompaniya 15% foyda solig‘i to‘lagan bo‘lsa: $2\,100\,000\,000\,000 \times 15\% = 315\,000\,000\,000\text{ so‘m}$ 315 milliard so‘m davlat byudjetiga to‘langan, qolgan 1,785 trillion so‘m esa korxonaning ixtiyorida qolgan.

Xulosa

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i davlat uchun muhim daromad manbai hisoblanadi, lekin u korxonalar sof foydasini kamaytiradi. Shu bilan birga, korxona faoliyatini sug'urtalash qisqa muddatda xarajat bo'lib ko'rinsa-da, uzoq muddatda korxona daromadini barqaror saqlash va salbiy moliyaviy oqibatlardan himoya qilish vositasidir. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i davlat moliyaviy siyosatining muhim instrumentidir. U mamlakat infratuzilmasi, sog'liqni saqlash, ta'lim kabi sohalarni moliyalashtirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, u biznes muhitiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun soliq siyosati raqobatbardosh, soddalashtirilgan, adolatli va zamonaviy texnologiyalar asosida yuritilishi lozim. Bu esa, o'z navbatida, iqtisodiy barqarorlik va investitsiyaviy jozibadorlikni ta'minlaydi. Demak, foyda solig'i va sug'urta o'rtasidagi muvozanatni topish — korxonalar uchun muvaffaqiyat kaliti bo'lib, davlat va biznes o'rtasida o'zaro manfaatli hamkorlikni ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, 2020-yil tahriri.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi rasmiy sayti – <https://soliq.uz/>
3. World Bank Group. Paying Taxes Report.
4. OECD Tax Policy Studies – Corporate Tax Statistics.
5. IMF. (2021). Corporate Income Tax Trends and Reform.
6. Estonia Tax and Customs Board – <https://www.emta.ee/>
7. Internal Revenue Service (IRS), United States – <https://www.irs.gov/>
8. German Federal Ministry of Finance – <https://www.bundesfinanzministerium.de/>
9. Gruziya Soliq Kodeksi – rasmiy manbalar.
10. UNCTAD Investment Policy Reviews.
11. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.

12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori PQ–4246-son, 2023-yil.
13. Moliya vazirligi rasmiy sayti: www.mf.uz
14. Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari: www.stat.uz
15. "UzAuto Motors" AJ yillik hisobotlari, 2023-yil.
16. "O‘zbekneftgaz" AJ korporativ ma’lumotlari, 2023-yil.
17. Vaxobov A.V., Toshpo‘latova Sh.T. – Moliya va soliq siyosati. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
18. Internet manbalar: www.lex.uz, www.norma.uz